

આત્મપ્રેમી જ નિર્વાણના પાત્ર છે.

જેહઝ મળુ વિસયહૈં રમઝ તિસુ જઝ અપ્પ મુળેઝ।

જોઝ મળઝ હો જોઝયહુ લહુ ણિવ્વાણુ લહેઝ।।૫૦।।

જેમ રમતું મન વિષયમાં, તેમ જો આત્મે લીન;

શીઘ્ર મળે નિર્વાણપદ, ધરે ન દેહ નવીન. ૫૦.

અન્વયાર્થ :- (જોઝ મળઝ) યોગી મહાત્મા કહે છે (હો જોઝયહુ) હે યોગીજનો! (મળુ જેહઝ વિસયહૈં રમઝ) જેમ મન વિષયોમાં રમણ કરે છે (જઝ તિસુ અપ્પ મુળેઝ) જો તેવી જ રીતે આ મન આત્માના જ્ઞાનમાં રમે તો (લહુ ણિવ્વાણુ લહેઝ) શીઘ્ર જ નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરી લે.

વીર સંવત ૨૪૮૨, અષાઢ સુદ ૮, રવિવાર

તા. ૨૬-૦૬-૧૯૬૬

ગાથા-૫૦ થી ૫૩ પ્રવચન નં. ૧૮

૫૦ મી ગાથા. ૪૮ માં એમ આવ્યું હતું. આ ‘યોગસાર’ છે. ‘યોગીન્દ્રદેવ’ દ્વિગંબર મુનિ, એમણે ૪૮માં કહ્યું કે, આ આયુષ્ય ઘટતું જાય છે છતાં તૃષ્ણા ઘટતી નથી. આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે અને તૃષ્ણા ઘટતી નથી, વધી છે. કેમકે એને આત્માના સ્વભાવનો પ્રેમ નથી. સમજાણું કાંઈ? આત્મા એ એક કોર રામ અને એક કોર ગામ. એક કોર આત્મા સચ્ચિદાનંદ અનાકુળ આનંદકંદ પદાર્થ છે અને એક બાજુ પુણ્ય-પાપના વિકલ્પ, રાગ, શરીર, વાણી, કર્મ અને બાહ્ય સામગ્રી છે. જેને બાહ્ય સામગ્રી ઉપર પ્રીતિ (છે) તેને તૃષ્ણા વધી જાય છે.

ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ સંતોષનો પિંડ આનંદનો કંદ છે. એવા આત્માના અંતર પ્રેમ વિના બહારની ચીજના પ્રેમથી, પછી અંદર શુભરાગનો, પુણ્યનો પ્રેમ હો તોપણ એ તૃષ્ણાને વૃદ્ધક જ એ પ્રેમ છે. સમજાણું કાંઈ? એથી કહે છે કે, આયુષ્ય ચાલ્યું જાય છે છતાં મન ગળતું નથી, તૃષ્ણા ઘટતી નથી. કેમ ઘટતી નથી? કે, પરમાં તેનો પ્રેમ ઘટતો નથી. ત્યારે હવે કહે છે કે (એ) કેમ ઘટે?

મુમુક્ષુ :- આટલું આટલું સાંભળે ને પ્રેમ ન ઘટે?

ઉત્તર :- ઈ ના પાડે છે. ગુરુનું સાંભળે અને સમજે નહિ તો એ સાંભળ્યું નથી,

એમ કહે છે.

મુમુક્ષુ :- ઇતો પોતા ઉપર છે ને

ઉત્તર :- કોના ઉપર છે? ઇ આવશે, ઓલા પર માં (આવે છે ને)? શેમાં? પડ માં આવે છે ને? શાસ્ત્રપાઠ આત્મજ્ઞાન વિના નિષ્ફળ છે. ગુરુ પાસે સાંભળે તોપણ નિષ્ફળ છે. એ આત્માના અંતરની દૃષ્ટિ વિના, આત્માના અંતરના આનંદના પ્રેમ વિના, એના અનુભવ વિના ગુરુ પાસે સાંભળે કે શાસ્ત્ર ભણે બધું નિષ્ફળ છે, એમ કહે છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા એક સેકંડના અસંખ્ય ભાગમાં આનંદનો કંદ છે. આહાહા...! આનંદનું સરોવર છે. સમજાણું કાંઈ? જેમ ઝાંઝવામાં પાણી નથી પણ સરોવરમાં પાણી છે, એમ જગતના કોઈ પદાર્થમાં આત્માને સુખ નથી, આત્મામાં સુખ છે. સમજાણું કાંઈ? એમ આત્મામાં અંદરમાં આનંદ છે એવો પ્રેમ કર્યા વિના, બહારના પ્રેમને લઈને એ અનંતકાળથી, ભલે એ શુભરાગ દયા, દાન, વ્રતના પરિણામ હો, પણ ભગવાનઆત્માથી વિરુદ્ધ પરિણામનો પ્રેમ, એને તૃષ્ણા વર્ધક છે. પંડિતજી! ‘હરિપ્રસાદજી’! સમજાય છે કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા... એ કહે છે. આત્માનો પ્રેમી નિર્વાણનો પાત્ર છે. છે? જુઓ!

जेहउ मणु विसयहँ रमइ तिसु जइ अप्प मुणेइ।

जोइउ भणइ हो जोइयहु लहु णिव्वाणु लहेइ।।५०।।

બહુ ટૂંકી ભાષા. યોગી મહાત્મા ‘યોગીન્દ્રદેવ’ સંત દિગંબર મહાત્મા છે. કહે છે કે, હે યોગી! હે આત્માનું જોડાણ કરનાર પરનો પ્રેમ છોડી પુણ્ય-પાપનો, શરીર, વાણી, મન, સારી દુનિયા આત્મા સિવાય બધો પરનો પ્રેમ છોડીને જેને આત્મા આનંદકંદનો પ્રેમ લાગ્યો એને અહીંયાં યોગી, એને અહીંયાં ધર્મી કહેવામાં આવે છે. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે, હે ધર્મી! ‘જેમ મન વિષયોમાં રમણ કરે છે...’ તારું મન જેમ પાંચ ઇન્દ્રિયના શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધમાં રુચિ કરીને રમે છે... સમજાય છે? આત્મા અંતર જ્ઞાયક ચિદાનંદ સ્વભાવ સિવાય જે મન અંતરના આત્માના પ્રેમ સિવાય, પૂર્ણાનંદનો નાથ ભગવાનઆત્મા, એની અંતર જેને રતિ, રુચિ અને પ્રેમ નથી એને પુણ્ય અને પાપ ને બંધ ને એના ફળમાં એનો પ્રેમ છે. તો કહે છે કે, જેવો પ્રેમ તને પરમાં છે એવો પ્રેમ જો આત્મામાં કર (તો) અત્ય કાળમાં તારી મુક્તિ થાય. કહો, સમજાણું કાંઈ?

‘મણુ જેહउ विसयहँ रमइ’ વિષય શબ્દે, એકલા ભોગ આદિ એમ નહિ, આત્મા સિવાય શબ્દ, રૂપ, રસ, ગંધ, સ્પર્શ બધા, હોં! આહાહા...! જેવો શાસ્ત્રના શબ્દોનો સાંભળવાનો પ્રેમ છે એ પ્રેમ પણ પરમાં જાય છે. ‘હરિપ્રસાદજી’! આહાહા...! જેવો પ્રેમ એને શબ્દમાં, રૂપમાં, રસમાં, ગંધમાં, સ્પર્શમાં, દેવ-ગુરુ-શાસ્ત્રમાં કે સ્ત્રી, કુટુંબ, પરિવારમાં કે આત્મા સિવાય કોઈપણ કર્મ અને શરીરાદિમાં જેવું મન ત્યાં લીન થઈને રમે છે,... અહીં એમ કહેવું છે

કે, એ તારો જ પુરુષાર્થ છે કે જ્યાં પરમાં તું રમે છે, એમ કહે છે. એમાં અહીં કંઈ કર્મ-બર્મને યાદ કર્યું નથી. સમજાણું કાંઈ? છે ને?

‘જેમ મન વિષયોમાં રમણ કરે છે. જો તેવી જ રીતે આ મન આત્માના જ્ઞાનમાં રમે તો...’ એક જ સિદ્ધાંત છે. ભગવાનઆત્મા પૂર્ણ શાંત, આનંદનો રસ (છે), એનો જેને પ્રેમ લાગ્યો નથી અને જેને પ્રેમ આ બાહ્ય પદાર્થમાં ઉલ્લસિત વીર્યથી જ્યાં અટક્યો છે, કહે છે કે, જેવા ભાવે પરમાં પ્રેમથી અટક્યો છે (એ) તારા ઊંધા પુરુષાર્થથી (અટક્યો છો), કર્મ કારણે નહિ, કોઈ કારણે નહિ. ભગવાનઆત્મા અનાકુળ આનંદની મૂર્તિ પ્રભુ, એના પડખે પ્રેમ છોડી દઈને, એની બહારની ચીજના પ્રેમમાં જેવું મન લીન થઈ ગયું છે, એવું લીન તારા ઊંધા પુરુષાર્થથી તેં કર્યું છે. એવો જ ઊંધો પુરુષાર્થ જેમ આમ કર્યો એમ જો ગુલાંટ ખા, ગુલાંટ નામ આત્મામાં આનંદમાં પ્રેમ કર તો ક્ષણમાત્રમાં તારી મુક્તિ થાય. સમજાણું કાંઈ?

‘તુલસીદાસ’ કહે છે, ‘જૈસી રીતિ હરામ સે, તૈસી હરિ સે હોય, ચલા જાય વૈકુંઠ મેં, પલા ન પકડે કોઈ’ આવે છે કે નહિ? ‘જૈસી રીતિ હરામ સે’ પૈસો પાંચ રૂપિયા મળે, દસ રૂપિયા મળે, બાયડી અનુકૂળ બોલે ત્યાં એવો (ફૂલાય કે) આહા...! આખો હોમાઈ જાય, આખો હોમાય જાય! સ્વાહા! શેમાં? એ પુણ્ય ને પાપ ને રાગ ને તૃષ્ણામાં સ્વાહા (થઈ જાય). એમાં ભગવાનના ધૂમાડા થાય. આહાહા...! ‘વલ્લભદાસભાઈ’!

ભગવાન પરમાનંદની મૂર્તિ પ્રભુ આત્મા (છે). એના પ્રેમને છોડીને જેવી લીનતા પરમાં લાગી એવી લીનતા જો તારામાં કર, એ તારા અધિકારની વાત છે. કર્મ ઘટે અને ફલાણું થાય એની સાથે કાંઈ સંબંધ નથી. આહાહા...! અહીં તો ભાઈ! કર્મને યાદેય કર્યા નથી. તું આમ (રમે છે) એવો આમ રમ, એમ કીધું છે. આ કહે છે, કર્મ એને નડે છે, કર્મ ઘટે તો કાંઈક મોક્ષનો માર્ગ થાય. આહાહા...! ભાઈ! તારા શાંતરસનો તને પ્રેમ નથી. સમજાય છે કાંઈ?

‘આનંદઘનજી’ એક ઠેકાણે કહે છે, આપણે આવે છે, નહિ? ‘નિર્જરા અધિકાર’માં. જ્યાં રતિ. ‘નિર્જરા અધિકાર’. ૨૦૬ (ગાથા). એક વાર કરી હતી, ‘પાલીતાણા’માં કરી હતી, એક વાર ‘અમદાવાદ’માં કરી હતી. રતિ.. રતિ. હે આત્મા! આત્મામાં રતિ કર. આત્મામાં રતિ કરનો અર્થ આ દેહની ક્રિયા મને લાભદાયક છે, પુણ્ય-પાપના પરિણામ મને લાભદાયક છે (એમ જે માને છે) એને આત્મામાં રતિ છે નહિ. સમજાણું કાંઈ? તારો પ્રેમ પરે લૂંટી લીધો છે. એક અનુકૂળ જરી આબરૂ હોય, બહાર પડવાનું હોય, બહારમાં એના વખાણના ગાણા ગાય, બહાર પડવા માટે મથી જાય તે મથી જાય. આખી જિંદગી જાય. પાંચ-પાંચ, પચીસ-પચીસ વર્ષ પૈસા રળવામાં, એની વાસનામાં, એને બહાર પડવામાં, એની ખુરશી મોઢા આગળ લેવામાં કેટલો પ્રેમ કે જીવન આત્માને ખોઈ, આત્માને ખોઈ

અને ખોવાઈ જાયને પણ પરનો પ્રેમ છોડતો નથી. કહો, ‘રતિભાઈ’!

મુમુક્ષુ :- લૂંટારા પ્રેમ લૂંટી જાય એમાં ઇ શું કરે?

ઉત્તર :- ઇ લૂંટાય છે. લૂંટે કોણ? આહાહા!

જેવું મન.. સમજાય છે? એ કીધું ને, રતિનું? ‘આનંદઘનજી’ એક ઠેકાણે કહે છે. ‘કહાં દિખાઉં ઔરકો કહાં દિખાઉં ભોર, તીર અચૂક હૈ પ્રેમ કા લગે રહે કો છોડ, કહાં દિખાઉં ઔર કો’ આ આત્માનો પ્રેમ, આત્મા શુદ્ધ ચૈતન્ય, એની અંતરની દૃષ્ટિના પ્રેમને બીજાને શું કહીએ? કહે છે. અને ‘કહાં દિખાઉં ભોર’ એના પ્રકાશની મહિમા કોને દેખાડીએ? ‘તીર અચૂક હૈ પ્રેમકા’ એ અચૂક તીરનો પ્રેમ લાગ્યો અંદર ભગવાનઆત્મા ઉપર. ‘લાગે રહે સો ઠોર’ એ આત્માનો પ્રેમ થયો (એટલે) ત્યાં ને ત્યાં એની રચિ વારંવાર જાય છે. સંસારના પ્રેમીઓ સંસારની કોઈપણ વિવિધ પ્રકારની ચીજો દેખીને (તેમાં પ્રેમ કરે છે). સમજાણું કાંઈ? ખાવા બેઠો હોય અને વિવિધ પ્રકારની વાનગીઓ ખાવાની પીરસે (તો) ન્યાં ને ન્યાં એને લક્ષ રહે. આ શું આવ્યું? ચાવલ આવ્યા. શું કહેવાય તમારે? ચાવલને શું કહેવાય? તમારા છોકરા ચોખા ખાય એ શું? આ કેરીને સાથે અહીં નહોતા આપતા? ચેવડો. એ વિવિધ વાનગી આમ જોવે કે, આમાં ચેવડો આવે છે? આમાં કેરીના કટકા આવે છે? આમાં આ મોસંબીનું પાણી મૂક્યું છે કે ઓલું પાણી મૂક્યું છે? એ વિવિધ વાનગીનો પ્રેમ છે (એટલે) ત્યાં જોયા કરે. સમજાણું કાંઈ?

એમ આત્મા સિવાય વિવિધ પ્રકારના પુણ્ય-પાપ ને પુણ્ય-પાપના બંધન ને બંધનના અનુકૂળ-પ્રતિકૂળ બાહ્ય ફળ, મૂઢ બહારની પ્રીતિના પ્રેમમાં ભગવાનઆત્માની પ્રીતિ ખોઈ (બેઠો) છે. ભલે બહારમાં ત્યાગી થયો હોય પણ અંતરમાં જેને બાહ્યના રાગમાં પુણ્ય, દયા, દાનના વિકલ્પ ઊઠે છે, એનો જેને પ્રેમ છે એ પૂર્ણ ભોગી છે, યોગી નથી એમ કહે છે. આહાહા..! હે જોગિયા! કીધું ને? હે જોગીડા! આહાહા..!

ભગવાનઆત્મા અંદર પરમાત્માના તેજ ને નૂર ને આનંદથી ભરેલું તારું તત્ત્વ છે, એના પ્રેમમાં એક ક્ષણ પણ પ્રેમ કર તો તારો સંસાર જન્મ-મરણનો નાશ થઈ જાય. એવો જેનો પ્રેમ! એવો પરમાત્મા અંદરમાં તું બિરાજે છો. પણ જેવો પ્રેમ – પરમાં લીનતા એવો પ્રેમ જો આમાં કરે તો ક્ષણમાં સમ્યગ્દર્શન, જ્ઞાન પામીને મુક્તિ થયા વિના રહે નહિ. છે ને?

‘જેમ મન વિષયોમાં રમણ કરે છે જો તેવી જ રીતે આ મન આત્માના જ્ઞાનમાં રમે તો...’ ‘તિસુ અપ્પ મુળેઈ’ એમ શબ્દ છે ને? આત્મા, ભગવાનઆત્મા. જેના તેજના એક સમયના જ્ઞાનમાં ત્રણકાળ ત્રણલોક વિવિધ એક તત્ત્વ સિવાયના જેટલા તત્ત્વો છે, એ બધા આત્માની એક સમયની દશામાં જણાય એવા તત્ત્વો છે. છતાં એ તત્ત્વો મારા છે એમ જણાય નહિ. એવા આત્માના ચૈતન્યના પ્રેમમાં જો આખી દુનિયા તને અંદરમાં પ્રેમ વિનાની

(દેખાશે), એનો પ્રેમ ક્યાંય લાગશે નહિ. જ્ઞાતા-દષ્ટા થઈ જગતની ચીજોને જાણનાર-દેખનાર થઈશ. એ જાણનાર-દેખનાર થયો એને પુણ્ય અને પાપના ભાવમાં પણ પ્રેમ ઊડી ગયો. પછી આ સાધન મને અનુકૂળ છે અને આ સાધન પ્રતિકૂળ છે, એવું આત્માના સ્વભાવના પ્રેમમાં એ વાત રહેતી નથી. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! ‘મન આત્માના જ્ઞાનમાં રમે તો શીઘ્ર જ નિર્વાણ પ્રાપ્ત કરી લે.’ તો અલ્પકાળમાં કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત કરે અને મુક્તિને પામે.

‘યોગીન્દ્રઆચાર્ય’ યોગી નામ ધર્માત્મા. યોગી એટલે જેનું વલણ બાહ્યના વલણથી છૂટ્યું છે અને જેના વલણ-દિશા આત્મા તરફ વળી છે. એવા ધર્મી સમ્યગ્દષ્ટિથી માંડીને (બધા ધર્માત્મા) જીવોને કહે છે કે, અરે! ‘મનને દબતાથી પોતાના આત્મામાં રમાડવું જોઈએ. તો જ વીતરાગતાના પ્રકાશથી શીઘ્ર નિર્વાણની પ્રાપ્તિ થશે.’ પહેલું પદ લઈ લીધું. કેમકે ‘આત્મવીર્યના પ્રયોગથી જ દરેક કામનો પુરુષાર્થ થાય છે.’ એમ કહે છે, જુઓ! ‘અજ્ઞાની જીવ પાંચેય ઇન્દ્રિયોના વિષયોમાં જેટલી આસક્તિથી રમે છે...’ એ પણ વીર્યથી છે, એમ કહે છે. તારા ઊંઘા પુરુષાર્થથી પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયોમાં એકાકાર (થાય છે). અરે...! વાણી સાંભળવામાં એકાકાર (થઈ જાય) એ પણ તારા પુરુષાર્થની ઉગ્રતા ઊંઘી પરમાં છે, એમ કહે છે. હેં? ‘ભાવનગર’થી સાંભળવા આવે છે.

વીતરાગ એમ કહે છે કે, સાંભળવાના પ્રેમને પણ છોડ. આહાહા...! ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય... હરણની ડૂંટીમાં કસ્તૂરી પણ એને કસ્તૂરીની ખબર નથી. એમ આ આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનું સરોવર, સરોવર, દરિયો અંદર છે. આહાહા...! એના પ્રેમને છોડીને પરમાં એકાકાર હોમાઈ ગયો છો તો એકવાર ગુલાંટ ખા. પરનો પ્રેમ છોડીને અહીં પ્રેમ કર. તારો પ્રેમ કર તો પરમાત્મા થયા વિના રહીશ નહિ. આહાહા...! કહો ‘શશીભાઈ’! સમજાણું?

પાંચ ઇન્દ્રિયાના દાખલા આપ્યા છે ને? હાથી જેમ સ્પર્શમાં વશીભૂત થઈ ગયો છે ને? હાથી સ્પર્શ ઇન્દ્રિયમાં વશીભૂત થઈ ગયો છે. માછલું રસમાં (વશીભૂત થયું છે). માછલાને (ખાવામાં) રસ હોય છે ને? ખાવામાં જરી લોટ આપે તોપણ એમાં રસ (આવે). માછલાને કાંટામાં નાખે ને? પાણીમાં લોઢાનો કાંટો હોય ને? એમાં લોટ નાખે. લોટ ખાવા આવે તો માછલાને અહીં ગરી જાય. એમ લીન થઈ ગયો છે. માછલું રસમાં લીન થઈ ગયું છે. ભમરો કમળમાં (લીન થયો છે). કમળ આવડું હોય એમાં બિડાઈ જાય, બંધ થઈ જાય. રસલીન થઈ ગયો છે. પછી હાથી આવીને આખું કમળ ખાઈ જાય, પણ એના પ્રેમને છોડતો નથી અને પતંગિયું દીવાની જ્યોતમાં (લીન થાય છે). લ્યો! સમજાણું? પતંગિયું દીવાની જ્યોતમાં ભસ્મ થઈ જાય છે. આમ બત્તી દેખે તો... આમ જાય. વિષયના પ્રેમમાં આખું શરીર ભસ્મ થાય તોપણ એને ખબર રહેતી નથી. કહે છે કે, એવો પ્રેમ જો આત્મામાં કર, એ પણ તારા પુરુષાર્થની ગતિનું જ કાર્ય છે. શરીર ભસ્મ નામ, શરીરને ગમે તે થાઓ પણ તને

ત્યાં નુકસાન થશે નહિ. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? મૃગલાં જંગલમાં પકડાય છે. લ્યોને! કાનના શોખીન છે ને? સાંભળવાના. એવા લીન થઈ જાય ને આમ! વીણા વગાડે છે. પછી મૃગને મારે. મૃગ આમ સાંભળવા બેઠો હોય. મારે આમ મુક્કો. લીન થઈ ગયો છે, લીન, કહે છે. સમજાય છે?

‘દિવસ રાત આત્માનું જ સ્મરણ કરવું જોઈએ.’ કહે છે, જેમ એ પાંચ ઇન્દ્રિયના વિષયમાં, એક એકમાં જેમ પાંચેય લીન છે, એમ આત્મામાં એને લગની લાગવી જોઈએ. સમ્યગ્દર્શનમાં એની લગની લાગે. સમ્યગ્દર્શન એને કહીએ કે, આત્મા અખંડાનંદ મૂર્તિ એની એને અંદર લગની હોય. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- બીજા રસનું વેદન તો એને ખ્યાલમાં છે.

ઉત્તર :- ખ્યાલમાં છે પણ આ ચીજ છે કે નહિ આમ? ખ્યાલમાં શું એણે ઊભું કર્યું છે. ન્યાં ક્યાં ખ્યાલમાં છે? ક્ષણે ક્ષણે નવું ઊભું કરીને આ. આ છે. ત્રિકાળી આમ છે એનું એને લક્ષ નથી. ક્ષણે વેદનાર છે કોણ? ત્રિકાળી પોતે છે. વાત (એ છે કે) એને પડખું ફેરવતા આવડતું નથી.

ભગવાનઆત્મા, જેવો પ્રેમ ત્યાં (છે)... આ વેશ્યાની આસક્તિ (હોય છે), પરસ્ત્રીના લંપટીઓ કેટલા આસક્ત હોય, જુઓને! હેં? આહાહા! જુઓને એક આવે છે ને? ઓલા ‘સૂરદાસ’નું નથી આવતું? પેલા હતા ને? વેશ્યા પાસે જતા. સર્પ હતો. વેશ્યાના ઘરે જતા સર્પ (હતો). એને એમ કે દોરડું છે, એમ ધારીને સર્પને પકડીને અંદર ગયો, ઉપર ચડી ગયો. હેં? સર્પ છે કે દોરડું, ભૂલી ગયો. વેશ્યાના પ્રેમમાં.. આવે છે કે નહિ? ‘શશીભાઈ’! અમે તો બધું સાંભળેલું, અમે કંઈ એવું વાંચેલું નહિ. એવો પ્રેમ! પછી એણે આંખ્યું ફોડી નાખી. પણ આંખ્યું ફોડ્યે શું થાય? સમજાણું? આપણે આ રૂપ ન દેખવું. આ રૂપ (ન દેખાય માટે) આંખ્યું ફોડી નાખો. પણ આંખ્યું ક્યાં નડે છે? એ તો જડ છે. તારો પ્રેમ પરમાં છે, એને છોડવા અંતરના પ્રેમને કર ત્યારે બહારની આંખ્યું ફોડી કહેવાય. આંખ્યું બહારનું શું કામ છે ન્યાં? આહાહા...!

કહે છે, ‘આત્માના રસમાં એવા રસિક થઈ જવું જોઈએ કે માન, અપમાન,...’ ઘણા બોલ લીધા છે ને? જીવન-મરણ, કાંચન સુખમાં સમાન ભાવ રાખવો જોઈએ. ‘જેમ ધતૂરો ખાનાર દરેક જગ્યાએ પીળો રંગ દેખે છે...’ જુઓ! ધતૂરો પીવાવાળો બધી ચીજને પીળી દેખે, એમ ધર્મને બધી ચીજ અનિત્ય અને ક્ષણિક દેખાય છે. એક નિત્યાનંદ ભગવાનઆત્મા દષ્ટિમાં આવતા બધી ચીજો ક્ષણિક, નાશવાન (છે), હું અવિનાશી આત્મા (હું), એક અવિનાશી હું છું બાકી બધું નાશવાન છે. સમજાણું કાંઈ?

‘શુદ્ધ નિશ્ચયનયથી તેને જેવી રીતે પોતાનો આત્મા પરમાત્મરૂપ શુદ્ધ દેખાય છે, તેવી જ રીતે દરેક આત્મા પરમાત્મરૂપ શુદ્ધ દેખાય છે.’ નિશ્ચયથી, હોં! નિશ્ચયદષ્ટિ જેવો આત્મા

પોતાનો પુણ્ય-પાપના રાગ વિનાનો જણાય એવી જ દૃષ્ટિથી બીજા આત્માને પણ તે જોવે. એનો આત્મા એ પુણ્ય-પાપના રાગ, શરીર, કર્મ વિનાનો તેને આત્મા જાણે છે. સમજાણું કાંઈ? પોતાનો આત્મા ભગવાન શુભ-અશુભ રાગ, બંધન અને ફળ રહિત છે એવી દૃષ્ટિ જ્યાં ધર્માત્માને (થઈ), યોગસાર એટલે આત્માના યોગની થઈ, ઇ બીજા આત્માને (પણ તેમ જ દેખે છે). એ આત્મા તરીકે તો આને સ્વીકારે છે. બીજા આત્માઓ પણ પુણ્ય-પાપના રાગવાળા એમ નહિ. પુણ્ય-પાપનો રાગ તો આસ્રવ છે, કર્મ, શરીર તો અજીવ છે. એનો આત્મા છે એ તો જ્ઞાનાનંદ અખંડાનંદ પ્રભુ છે, એમ ધર્મી પોતાના આત્માને જેમ નિર્વિકારી ભાળે છે એમ બીજાના આત્માને એની સ્થિતિને નિર્વિકારી દેખે. સમજાય છે કાંઈ? આહાહા...! શરીર દેખે, પણ એ તો જડ છે, એમ દેખે. એના પુણ્ય-પાપને જાણે પણ એ તો વિકાર છે એમ જાણે. એને-આત્માને જાણે તો નિર્વિકારી આત્મા છે એમ એને જાણે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ?

‘લોક એક શુદ્ધ આત્મિક સાગર બની જાય છે. તે જ આત્મસાગરમાં તે આત્મજ્ઞાની એક મહામત્સ્ય થઈ જાય છે.’ એમ કે, આત્માના આનંદમાં પોતે શુદ્ધના પ્રેમમાં પડ્યો છે ને (એટલે) બધા આનંદમય આત્મા છે એમ ભાસે છે. પોતે જગતના આનંદરૂપી સાગરનો જાણે માછલું હોય, મત્સ્ય થઈ જાય છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘જ્ઞાની જીવ એવા આત્મરસિક થઈ જાય છે કે ત્રણ લોકની સંપદા તેને જીર્ણ તૃણ સમાન દેખાય છે.’ સમજાણું? એ વાત કરી. પછી તો ખૂબ લખ્યું છે.

‘પૂજ્યપાદસ્વામી’નું આવે છે ને? ‘મોક્ષાર્થીને માટે ઉચિત છે...’ મોક્ષના અર્થીને એ ઉચિત છે કે, ‘આત્મજ્યોતિના વિષયમાં પ્રશ્ન પૂછવા...’ પ્રશ્ન કરે તો આત્મા કેવો? આત્મા કેમ પ્રાપ્ત થાય? આત્મામાં શું છે? આત્મા પ્રાપ્ત થાય તો કઈ દશા એને થાય? સમજાય છે કાંઈ? આત્માર્થી-મોક્ષાર્થીએ આવા પ્રશ્ન કરવા જોઈએ. આહાહા...! હૈં?

મુમુક્ષુ :- અમારું દુઃખ ક્યારે મટશે એમ (પ્રશ્ન કરવા જોઈએ)

ઉત્તર :- દુઃખ મટે આ. આત્માનું દુઃખ ક્યારે મટે? એમ. દુઃખ કયું આ બાયડી-છોકરાનું દુઃખ છે? આહાહા...! ઓલામાં-‘અનુભવ પ્રકાશ’માં દાખલો આપ્યો છે, નહિ? પાનીમેં મીન પ્યાસી, મુને સુન સુન આવત હાંસી રે..., પાની મેં મીન પ્યાસી..’ પાણીમાં મીન પ્યાસી. ‘અનુભવ પ્રકાશ’માં દાખલો આપ્યો છે ને? બીજામાં ઇ ભજન છે. એક માણસ હતો. ઇ કહે, મને આત્મજ્ઞાન આપો. એક માણસ એક સાધુ પાસે ગયો, (જઈને કહ્યું), મને આત્મજ્ઞાન આપો. ત્યારે (સાધુ) કહે, ‘મારી પાસે તો નથી, પણ દરિયામાં એક માછલું છે એની પાસે જા, માછલું તને આપશે.’ (ત્યાં) માછલાને કહે (છે) ‘ભાઈ! તમે તો મોટા પુરુષ છે. અમને કોઈકે કહ્યું કે, તમે (આત્મજ્ઞાની છો).’ (ત્યારે) માછલું કહે (છે), ‘હા, તમે મોટા પુરુષ છો કે મને અહીં શોધવા આવ્યા. માછલું એમ કહે છે. મારું એક કામ કરો.’ શું? માછલી

કહે છે, ‘મને થોડુંક પાણી લઈ આવી દ્યો. તરસ્યો છું. ઘણા વર્ષથી તરસી છું. એક પાણીનો પ્યાલો લઈ આવી દ્યો.’ પાણીનો પ્યાલો શું કરવો છે? આ પાણી નથી ભર્યું આ બધું? (માછલી કહે છે), પાણી ભર્યું છે એમ તમે કહો છો? ત્યારે તમે આત્મા જ્ઞાનરૂપ નથી ભર્યા? તમે ક્યાં અંદરથી ચાલ્યા ગયા છો. હેં? માછલી ઓલાને કહ્યું, ‘મારી માટે પાણી લાવી દ્યો. પછી હું તમારી પીપાસ’ પાણી તો તારી પાસે છે, આ રહ્યું, દરિયો જો! તો તું કોણ છો ત્યારે? આ પૂછનાર, જાણનાર છે કોણ? માછલું આમ (બહાર) નજર કરે એટલે પાણી દેખાતું નથી. આમ (અંદર) નજરે દેખાય. એમ આ અનાદિનો આત્મા પુણ્ય ને પાપ, રાગ ને દ્વેષ, દેહાદિ ક્રિયા બહારને દેખે છે પણ અંદરમાં ચિદાનંદ જળથી ભરેલો દરિયો એને દેખતો નથી. સમજાણું કાંઈ?

ભગવાનઆત્મા, એ પાણીમાં મીન પ્યાસી. ‘વલ્લભદાસભાઈ’! એમ આત્મા સચ્ચિદાનંદ સ્વરૂપ છે. અનાકુળ આનંદ અને જ્ઞાનનો દરિયો અંદર છે, પણ નજર કરે તો ને? એને નજર કરવાનો વખત મળતો નથી. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? માટે કહે છે, એ આત્માના પ્રશ્ન કરવા, આત્માની ‘ઈચ્છા કરવી...’ આત્માના ‘દર્શન કરવા.’ એની લગની લગાડવી. બીજી લગની છોડી દઈ, વિકાર ને ફળ અને ફલાણાની, આવું પુણ્ય કર્યું ને એનું ફળ શું આવશે? મૂકને હોળી હવે. ભગવાનઆત્મા સચ્ચિદાનંદ મૂર્તિ છે, અનાકુળ આનંદનો દરિયો છે, ત્યાં જો. ત્યાં તને શાંતિ વળે એવું છે. બહારની ક્રિયાકાંડમાં ક્યાંય ધૂળેય નથી. સમજાણું કાંઈ? એ દયા, દાન, ભક્તિના પરિણામ એ બધા રાગના ભાવ છે, એ રાગમાં આત્મા નથી. એમાં ધર્મ નથી અને રાગમાં આત્મા પણ નથી. એનો પ્રેમ છોડીને આત્માનો પ્રેમ કર. હવે (૫૧ ગાથામાં) જરી શરીરની જીર્ણતા બતાવે છે.

શરીરને નરકનું ઘર જાણો.

जेहउ जज्जरु णरय-घरु तेहउ बुज्झि सरीरु।

अप्पा भावहि णिम्मलउ लहु पावहि भव तीरु॥५१॥

નર્કવાસ સમ જર્જરિત, જાણો મલિન શરીર;

કરી શુદ્ધાત્મ ભાવના, શીઘ્ર લહો ભવતીર. ૫૧.

અન્વયાર્થ :- (જેહઉ ણરય ઘરુ જજ્જરુ) જેવો નરકનો વાસ આપત્તિઓથી ભરેલો છે (તેહઉ સરીસ બુજ્ઝિ) તેવું જ શરીરના નિવાસને સમજો. (ણિમ્મલઉ અપ્પા ભાવહિ) નિર્મળ આત્માની ભાવના કરો. (લહુ ભવતીરુ પાવહિ) શીઘ્ર જ સંસારથી પાર થશો.

‘શરીરને નરકનું ઘર જાણો.’ એમ લખ્યું છે. પાઠમાં બીજું છે.

जेहउ जज्जरु णरय-घरु तेहउ बुज्झि सरीरु।

अप्पा भावहि णिम्मलउ लहु पावहि भव तीरु॥५१॥

શું કરવા આ કહે છે? ભગવાન અનાકુળ આનંદના પ્રેમમાં, કહે છે કે, આ શરીર નરકના ઘર જેવું જર્જરિત તને દેખાશે. નવ દ્વારથી પેશાબ, વિષ્ટા, થૂંક, ચારે કોરથી પરસેવો ઝરે એવી આ ધૂળ છે. ભગવાનઆત્મા આનંદનો કંદ છે. આહાહા...! કહો, ‘વલ્લભદાસભાઈ’! આત્મા આનંદ સચ્ચિદાનંદ સત્ શાશ્વત, શાશ્વત જ્ઞાન અને આનંદનો દરિયો, સરોવર છે ભગવાન, એના પ્રેમ વિના તને આ શરીર મીઠું લાગે છે. બટકા ભરીએ, શરીરના જાણે ભોગ લઈએ, શું કરીએ જાણે સુંવાળું લાગે, આમ કરીએ. શું છે પણ? આ તો હાડકાં છે, ચામડા છે, માંસ છે, લોહી છે, પરુ છે. એક શેરડી જેટલી જરી ચામડી ઉતરડાય, શેરડીની છાલ, શેરડી સમજો છો? ગન્ના.. ગન્ના. એક છોરડી ઉતારે તો ખબર પડે, થૂંકવા ઊભો ન રહે. કહેતો હતો ને મારે ભોગને માટે (છે), ભારે સુંવાળા શરીર, ભારે માખણ જેવા! ધૂળમાંય નથી, મૂર્ખ! તારા શરીરમાં તો હાડકા ને ચામડા ભર્યા છે એકલા. આહાહા...! સમજાણું? જુઓ!

‘જેહઉ ણરય ઘરુ જજ્જરુ’ અહીં તો ‘શરીરને નરકની ઉપમા આપી છે.’ આહાહા...! ‘નરકમાં સર્વ અવસ્થા ખરાબ અને ગ્લાનિ ઉપજાવે તેવી હોય છે...’ નીચે નરકમાં છે ને નારકી? આ માંસ ને દારૂ ખાનારા લંપટીઓ મરીને નરકમાં જાય છે. સમજાય છે? આ મહારાજા, આ રાજાઓ બધા કહેવાય ને? બધા મોટરું-બોટરુંમાં ચાલનારા. લાખો-કરોડો માણસને મારે, માછલાને મારે, માંસ ખાય, દારૂ પીવે, પરસ્ત્રીના લંપટીઓ, એ બધા નરકના મહેમાન થાય છે. માર ખાવા માટે. અહીં તો ખમ્મા ખમ્મા થતી હોય, બધા મરીને હેઠે ગયા. આ રાજા, મહારાજા બધા ત્યાં (ગયા છે), હોં! આ ‘જ્યોજ-બ્યોર્જ’ ને ‘એડવર્ડ’ ને બધાય. આહાહા...! અને સાડા ત્રણ કરોડ, પાંચ-પાંચ કરોડના બંગલામાં સૂતા હોય. હેં?

મુમુક્ષુ :- વાર શું કોની લાગે?

ઉત્તર :- કોની લાગે? પાણીના પથરા મોટા ભારે હોય એ પાણીમાં પડે ભેગા હેઠા. એમ એકલા પાપ, આત્માને ભૂલીને નરકના પાપ (કર્યા હોય) એ પાપનો બોજો વધ્યો, (એ) જાય નરકે હેઠે. કહે છે કે, એની પ્રતિકૂળતા નરકમાં (ઘણી છે). એવું અહીં તો શરીર વર્ણવવું છે, હોં! જેમ ગ્લાનિકારક છે, ખરાબ છે, મળ-મૂત્રથી ભરેલું છે, નારકી. ખારું પાણી, અંગ છેદી વગેરે વગેરે. નરકવાસમાં ક્ષણમાત્ર પણ શાતા નથી. કોઈ સુખકારી એમાં નથી, એમ.

‘માનવનું આ શરીર પણ નરક જેવું છે.’ લ્યો! અહીં તો (આ) ઉપમા આપી, જુઓ! આહાહા...! શું કહેવા માગે છે આચાર્ય? કે, જેમ નરકમાં ઊપજતા, મોટા મહારાજા મરીને

નરકમાં ગયો તો હાય.. હાય..! અર..ર..! આ શું છે? એને પૂર્વ ભવની ખબર ન હોય કે, હું એક રાજા હતો ને મરીને (અહીંયાં) આવ્યો છું. અરરર! શું છે આ? જ્યાં ઊપજે ત્યાં માથે મધના પૂડા હોય છે. મધના પૂડા જેવા ઉત્પત્તિ સ્થાન હોય છે ત્યાં ઊપજે. અને ઊપજે ભેગા હેઠે છત્રીસ પ્રકારના શસ્ત્રો હોય છે. છત્રીસ પ્રકારના નીચે શસ્ત્રો, એમાં પડે. ફ..ટ..! કટકા. અહીં હજી મહારાજાને ઢોલિયામાં કાઢતા હોય. મોટા રાજા આદિને ઢોલિયામાં કાઢે ને? ઢોલિયા.. ઢોલિયા સમજો છો? મોટો પલંગ હોય. હાથમાં હોકા આપ્યા હોય, માથે ખંડેલ બંધાવ્યા હોય. શું કહેવાય એની? પાલખી! અહીં પાલખી નીકળતી હોય, ન્યાં નરકે પોઢ્યા હોય. હાય..! અરે...! આ અવતાર! શું છે આ તે? આ શું છે? કેટલો કાળ (રહેવાનું)? કઈ સ્થિતિ? બીજા પરમાધામી આવે (અને કહે), આ નરકનું સ્થાન છે. પાપી તમે પાપ કર્યા માટે અહીં અવતર્યા. જેમ એ નરકનું શરીર (છે) અથવા નરકસ્થાન સારું નથી લાગતું એમ આ શરીર નરક જેવું છે એમ અહીં બતાવવું છે. આહાહા..! બીજી વાત તો ક્યાંય રહી ગઈ.

અહીં તો આત્મા સામે એક શરીર નાખ્યું. શરીર ‘જજ્જરુ’ નરકના સ્થાન જેવું છે. કહો, સમજાણું? જુઓ! એમાં જરી લખ્યું છે, ‘શરીર ઉપરની ચામડી ખસેડી લેવામાં આવે તો પોતાને જ આ શરીર પ્રત્યે ઘૃણા થઈ જાય,...’ જરી ચામડી ઉતારે ત્યાં અંહ..હ.. દૂર્ગંધ લાગે. આમ જાણે બટકા ભરી લઉં કે ખાઈ લઉં, શું કરું? એને એમ લાગે. એને જરી ચામડી ઉતરડીને દેખાડે (તો) આ..હા...! ઊં..હું..! એના ભાગ કરીને આપે, એક તપેલામાં માંસ, એકમાં એનું લોહી, એકમાં એના ચામડા, એકમાં એના હાડકાં, એકમાં દાંત (એમ) બધા જુદા ભાગ બતાવે (તો એમ કહે), અર..ર..! આ શરીર? ત્યારે ઈ શરીર કોનું શરીર છે?

ભગવાનઆત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો કંદ છે. આહાહા..! એમ બતાવવા વાત કરી છે, હોં! ઘૃણા કે દ્વેષ કરાવવા નહિ. ભાઈ! તું અતીન્દ્રિય આનંદનો કંદ છો ને, પ્રભુ! એના પ્રેમ છોડીને તને આવા નરકના જેવા શરીરના પ્રેમમાં ફસાઈને જિંદગી ગાળે છે, એમાં ને એમાં. ચોવીસ કલાક એની સંભાળ. એને ખવરાવવું ને એને પીવડાવવું ને એને નવડાવવું ને એને ધોવરાવવું ને સૂવડાવવું... આહાહા..! સવાર પડે ત્યાં પાછું ઈ. આ પણ વખત તારો ચાલ્યો જાય, આ હોળી નરક જેવું શરીર છે, એમ અહીં તો કહે છે. આવા આનંદકંદની સામું જોયા વિના આમાં ને આમાં તારું (જીવન) જાય છે. આહાહા..! સમજાણું કાંઈ?

‘કરોડો રોગોનું સ્થાન છે.’ કહો! ‘શરીરમાં બાળપણ પરવશપણે ઘણા જ કષ્ટથી વીતે છે.’ એક તો શરીરનું બાળકપણું હોય, બાળકપણું હોય છે ને શરીરનું? (એ) પરાધીનપણે જાય. ‘યુવાનીમાં ઘોર તૃષ્ણા શાંત કરવા માટે ધર્મની પણ દરકાર ન કરતાં...’ યુવાન અવસ્થામાં રળવાનું હોય, બસ! રળો. અહીંયાં જાઓ, અહીં જાઓ, અહીં જાઓ. રખડો..! ‘વૃદ્ધાવસ્થામાં અશક્ત થઈને ઘોર શારીરિક અને માનસિક વેદના સહે છે.’ લ્યો!

‘આ મનુષ્ય શરીરથી એવું સાધન થઈ શકે છે કે ફરી ક્યાંય પણ શરીર ધારણ કરવું ન પડે.’ કહે છે કે, આવો નરકના સ્થાન જેવો નરદેહ છે પણ એમાં જો આત્મા પોતાનું સાધન કરે તો ફરી દેહ મળે નહિ. ફરી દેહ ન મળે એવું અહીં આત્મામાં સાધન છે. આહાહા...! પણ ઈ આત્મા શું એને માહાત્મ્ય આવતું નથી. આ કંઈક દયા પાળું ને વ્રત પાળું ને ભક્તિ કરું ને પૂજા કરું, શરીર કરું, જાત્રા કરું ને ઓળી કરું, ભોગ લઉં. એવી ક્રિયાકાંડ ને રાગને દેખવામાં એની જિંદગી જાય છે. ભગવાનની ભક્તિ એ રાગ છે, શુભરાગ છે. એ ‘માંગીરામજી’! ભગવાનની ભક્તિ શુભરાગ છે, હિંસા છે. આવે ભલે પણ છે હિંસા. આત્માની હિંસા થાય છે. એ ‘જગજીવનભાઈ’! શું આ પણ હા..જી કરો છો? ભગવાનની ભક્તિ હિંસા? કોઈ કરશે નહિ. સાંભળને! કરે ન કરે, ઈ ભાવ આવ્યા વિના રહેશે નહિ. પણ એ ભાવ, ભગવાનની ભક્તિનો ભાવ પણ શુભરાગ (છે). શુભરાગ પણ સ્વભાવની હિંસા (કરે છે). આહાહા...! કહે છે કે, તારો પ્રેમ ન્યાં લૂંટાઈ ગયો, અહીં તો જોતો નથી, એમ અહીં તો કહે છે. એ બધા શરીરના રાગ, બહારના રાગ, પ્રેમ એમાં તું લૂંટાઈ ગયો. તને આત્મા ભગવાન સચ્ચિદાનંદ પ્રભુ, સિદ્ધ સમાન સદા પદ મેરો, એવા આત્મા ઉપર તો તને પ્રેમ ને રતિ ને રુચિ થઈ નહિ. રતિ, રુચિ થયા વિના તારા જન્મ-મરણ મટવાના નથી.

પણ વાત તો જેમ હોય એમ આવે ને? એ..ઈ...! ન્યાલભાઈ! ભાવ આવે ખરો. ભક્તિ, પૂજા, દયા, દાનનો શુભભાવ (આવે ખરો), પણ એ શુભભાવ કંઈ આત્માનો સ્વભાવ નથી. અહીં તો સ્વભાવના પ્રેમની વાત ચાલે છે. માટે સ્વભાવથી વિરુદ્ધ ભાવનો પ્રેમ-રુચિ મિથ્યાત્વભાવ છે. એ રાગ ભક્તિ (પોતે) મિથ્યાત્વભાવ નથી, પણ રાગમાં ધર્મ-આત્માનું નિશ્ચયથી કલ્યાણ થશે, એવી માન્યતાને ભગવાન મિથ્યાત્વ કહે છે. આહાહા...! એ.. ‘જયંતિભાઈ’! તમારે તો ક્યાં મૂર્તિપૂજા હતી? બરાબર છે, પણ આ મૂર્તિપૂજાવાળાને વાંધા ઊઠે એવું છે. તમારે ભગવાનની માળા ગણે, લ્યોને! જામો અરિહંતાણં.. જામો અરિહંતાણં... ઈનું ઈ છે. માળા ગણે તોપણ શુભરાગ છે. એ રાગ છે તે આત્માના સ્વભાવની હિંસા છે. એ.. ‘માંગીરામજી’! અર..ર..ર....! હેં?

એ રાગ છે એ આત્મસ્વભાવનો પ્રેમ કરાવીને છોડાવવું છે. આહાહા...! અહીં તો આત્મપ્રેમની વાત ચાલે છે. એની સામે શરીરને નરક જેવું ઠરાવ્યું, જુઓને! આહાહા...! નવ દ્વાર ઝરે છે. એના પરિણામમાં પણ વિકાર છે. મારો પ્રભુ આત્મા છે એમાં આ ક્યાં છે? સમજાણું કાંઈ? અને આ શરીરની ક્રિયા આપણે (કરીએ)... શરીર ધર્મ સાધનમ્. ‘શરીર આદ્ય ખલુ ધર્મ સાધનમ્’ અહીં તો કહે છે, નરકનું દ્વાર, સ્થાન છે. ક્યાંથી સાધન થાય? શરીર સારું હોય તો ધર્મસાધન થાય. ધૂળમાંય નહિ થાય. શરીરથી ધર્મ થાય એવું તને કોણે કીધું? સમજાણું? અંદરમાં દયા, દાન, વ્રતનો, ભક્તિ, પૂજાનો શુભભાવ થાય એનાથી

ધર્મ નથી તો વળી શરીરથી ધર્મ ક્યાંથી લાવ્યો? તને આત્માના સ્વભાવનો પ્રેમ નથી. ભગવાનઆત્મા વીતરાગકંદ છે તેની તને શ્રદ્ધા નથી, એમ અહીંયાં કહે છે. જુઓ!

મુમુક્ષુ :- કહેવામાં કાંઈ બાકી રાખી નથી.

ઉત્તર :- બાકી નથી રાખી?

‘હે મૂર્ખ!’ છેલ્લું છે. ‘આ તારું શરીરરૂપી ઘર દુષ્ટ કર્મશત્રુઓએ બનાવેલું...’ છે. એ કેદખાનું છે. એમાં છેલ્લું છે. ‘હે મૂર્ખ! આ તારું શરીરરૂપ ઘર દુષ્ટ કર્મશત્રુઓએ બનાવેલું એક કેદખાનું છે, ‘ઇન્દ્રિયોના મોટા પાંજરાથી બનાવેલું છે.’ ઇન્દ્રિયોના મોટા પીંજરામાં ખોસી ઘાલ્યો છે. ‘નસોની જાળથી વીંટળાયેલું છે,...’ નસની જાળ આ. નસ છે ને, નસુ? ‘લોહી અને માંસથી લેપાયેલું છે,...’ લોહી અને માંસથી આ શરીર આખું બધું અંદર લેપાયેલું છે. ‘ચામડાથી ઢાંકેલું ગુપ્ત છે,...’ આ ચામડાથી ઢાંકેલું છે. ‘આયુષ્ય કર્મની બેડીથી બંધાયેલ છે.’ આયુકર્મ છે ત્યાં સુધી શરીર ખસે નહિ. ‘આવા શરીરને કેદખાનું જાણ. નકામો પ્રેમ કરીને પરાધીનતાના કષ્ટ ન ઉઠાવ એમાંથી બહાર નીકળવાનો પ્રયત્ન કર.’

આવું શરીર ધૂળ-માટી. ભગવાન અંદર ચૈતન્ય આનંદકંદ છે, એના પ્રેમ છોડીને તને આ પ્રેમ થાય છે, એ છોડી દે! આત્માનું કલ્યાણ કરવું હોય તો દેહ ગમે તે પર્યાયે વર્તતું હોય એ જડ છે. ગમે એ રીતે વર્તતું હોય, નિરોગતા, રોગતા, સરોગ, વાણી નીકળતી હોય એ બધી પરચીજ છે. ભગવાનઆત્મા નિર્વિકલ્પ ચૈતન્યતત્ત્વ, એનો પ્રેમ કરીને આ શરીરમાં ઊપજવું છોડી દે! સમજાણું કાંઈ? હૈં?

મુમુક્ષુ :- અમારી જેલ બહુ સારી છે, અમારી જેલ બહુ મજબૂત છે, એમ કોઈ કહેતું નથી.

ઉત્તર :- સારી કહે છે. મારું શરીર બહુ સારું છે, એમ નથી કહેતા? શરીર અમારું મજબૂત છે, અમને તો કોઈ દિ’ રોગ થયો નથી, સાંઈઠ વર્ષ થયા પણ સૂંઠ ચોપડી નથી. ઘણા મૂર્ખ બોલે છે. બધું સાંભળ્યું છે કે નહિ? સાંઈઠ સાંઈઠ વર્ષ થયા તોપણ કોઈ દિ’ સૂંઠ ચોપડી નથી. પણ શેના ગર્વ કરો છો તમે? આ સડશે તે દિ’ એમાં ઇયળ પડશે. ઇ ક્યાં આત્મા છે તો સડે નહિ. સમજાણું કાંઈ? સાંઈઠ વર્ષ સુધી કોઈ દિ’ રોગ આવ્યો નથી, તાવ આવ્યો નથી. હવે આવે એ જુદી વાત છે, એમ ઘણા કહે. ઘણા ડોસા એવા સાંભળ્યા હોય. હૈં? તમારા બાપને કેમ હશે? હૈં? એને એવું હતું. એવા ઘણા હોય છે. અમે ઘણા માણસને જોયેલા (છે). સાંઈઠ વર્ષ થયા કોઈ દિ’ સૂંઠ ચોપડી નથી. તે શું છે પણ હવે? એવું અમારું શરીર સારું. ધૂળેય નથી. સડેલાં છે બધા ચામડા. આવા વખાણ એના કરે પણ તને આત્માના વખાણ ગોઠતા નથી.

આત્મા અતીન્દ્રિય આનંદનો કંદ અંદર પ્રભુ બિરાજે છે. અનાદિઅનંત સનાતન સત્ય પ્રભુઆત્મા છે, એના પ્રેમ આગળ આનો પ્રેમ રહે નહિ. આટલા પ્રેમ શું? એ માટે તો એને નરકની ઉપમા આપી છે. હૈં?

જગતના કાર્યોમાં ફસાયેલ જીવ આત્માને ઓળખતો નથી.
 ધંધડ પડિયત સયલ જગિ ણવિ અપ્પા હુ મુણંતિ।
 તહિં કારણિ એ જીવ ફુડુ ણ હુ ણિવ્વાણુ લહંતિ।।૫૨।।
 વ્યવહારિક ધંધે ફસ્યા, કરે ન આતમજ્ઞાન;
 તે કારણ જગજીવ તે, પામે નહિ નિર્વાણ. ૫૨.

અન્વયાર્થ :- (સયલ જગિ ધંધડ પડિયત) જગતના બધા પ્રાણીઓ વ્યવહારમાં ફસાયેલા છે, તલ્લીન છે, (અપ્પા હુ ણવિ મુણંતિ) તેથી નિશ્ચયથી આત્માને નથી માનતા. (તહિં કારણિ એ જીવ ણિવ્વાણુ ણ હુ લહંતિ ફુડુ) આ જ કારણ છે જેથી જીવ નિર્વાણ પામતા નથી એ વાત સ્પષ્ટ છે.

૫૨. ‘જગતના કાર્યોમાં ફસાયેલ જીવ આત્માને ઓળખતો નથી.’ જુઓ! ઇ આવું.
 ધંધડ પડિયત સયલ જગિ ણવિ અપ્પા હુ મુણંતિ।
 તહિં કારણિ એ જીવ ફુડુ ણ હુ ણિવ્વાણુ લહંતિ।।૫૨।।

‘જગતના બધા પ્રાણીઓ વ્યવહારમાં ફસાયેલા છે,...’ કોઈ રળવું, કોઈ ખાવું, કોઈ પીવું, કોઈ ભોગ, સમજાય છે? દુનિયામાં મોઢા આગળ પડવું, ખુરશીએ બેસવું, આબરુ કાઢવી, મોઢા આગળ સૌથી વધેલા દેખાડવું, એના ધંધામાં પડ્યા. ત્યાગી નામ ધરાવનારા પણ પુણ્ય, દયા, દાન, વ્રતના વ્યવહાર ધંધામાં પડ્યા. સમજાણું કાંઈ? એને નવરાશ ન મળે. આ મંદિર કરાવવું છે ને આમ કરાવું છે. એ હોળી, એ બધો રાગનો ધંધો છે. સમજાણું કાંઈ?

મુમુક્ષુ :- ધંધો તો છોડી દીધો છે.

ઉત્તર :- ક્યાં ધંધો છોડ્યો? ક્યો ધંધો પણ? જેને એ બહારની... ઇ કહે છે, ‘ધંધડ પડિયત સયલ જગિ’. આખું જગત ધંધા-વેપારમાં પડ્યું છે. રાગના ધંધે પડ્યો છે. પછી કોઈ અશુભરાગનો ધંધો, કોઈ શુભરાગનો ધંધો (કરે). આત્મા કોણ છે એને જોવા અને વિચારવા ચોવીસ કલાક નવરો ન થાય. આ ખાવું છે ને આ પીવું છે ને આ ન ખાવું ને આ ધંધો, આ દયા પાળી ને આની ભક્તિ કરી, મેં ઉપદેશ આપ્યો એમાં સમજ્યા. ગયો, મરી ગયો, એમ ને એમ કહે છે. શુભરાગના ધંધામાં ભગવાનને ખોઈને બેઠો છે.

મુમુક્ષુ :- વિસ્તાર વિશાળ છે.

ઉત્તર :- ઇ વિશાળ જ છે. ‘યોગસાર’ છે કે નહિ? શું (કહ્યું)? આત્મા જ્ઞાનાનંદ સ્વભાવમાં જોડાણ થાય તેનું નામ યોગ. એ સિવાયના રાગાદિમાં જોડાણ થાય એ બધો (આત્મ)યોગથી વિરુદ્ધ યોગ. કહો, સમજાણું આમાં? સાધુ થઈને કે ત્યાગી થઈને નવરો ક્યાં (પડે છે)? કેટલા કાગળો, કેટલા પત્રો, કેટલા સમાચાર, કેટલા તારો.. એનો એ ધંધો, એ તો બધો

પાપનો ધંધો (છે).

મુમુક્ષુ :- એટલા પરિગ્રહ લૌકિકમાં પણ ન હોય.

ઉત્તર :- એટલા કાગળ પણ ન હોય. ‘મલુકયંદભાઈ’! આહાહા...! સવારથી સાંજ એક તો માણસ રાખ્યો હોય. કેટલા કાગળ આવ્યા? કેટલા આવ્યા? એને લખો, આ કાગળ આને લખો. માળા! ધંધો જ આ છે તારો. ભગવાન ક્યાં ગયો તારો? કહો, સમજાણું આમાં?

‘જગતના બધા પ્રાણીઓ વ્યવહારમાં ફસાયેલા છે, તલ્લીન છે, તેથી નિશ્ચયથી આત્માને નથી માનતા.’ જુઓ! એ આત્માને માનતા જ નથી. (જે) પુણ્ય ને પાપના રાગના પ્રેમમાં ફસાયા તેને આત્મા શું છે, તેનો પ્રેમ છે જ નહિ. સમજાણું કાંઈ? જગતના ધંધાવાળા અશુભભાવના પાપમાં આ કરું ને આ રખ્યા, છોકરા થયા ને પરણ્યાને આ થયું, કાંઈક વધ્યા.. ઈ ન્યાં પડ્યા. ત્યાગી નામ ધરાવનારા.. નામ ધરાવનારા, હોં! એ પણ શુભભાવના રાગમાં કદાચિત્ આ કર્યું ને આ લીધું ને આ દીધું ને ધૂળ કરી. એમાં પડ્યા એ બધા સલવાણ છે. ‘સાંગો કહે સલવાણ, કંઈક ચડ્યા કંઈ પાળા’ સમજાણું કાંઈ? જેલમાં પડ્યા છે, જેલમાં.

એક ઊંટને જેલમાં નાખ્યો ને એક શેઠને નાખ્યો. ઓલો શેઠ કહે, હું ઊંટ ઉપર બેઠો છું. પણ બેઠો છે જેલમાં ને? સમજાણું? એમ લૂગડાં ફેરવી નાગો થઈને બેસે, સાધુ પણ શેના નાગા? એ ક્રિયા તો જડની છે અને અંદરમાં કોઈ દયા, દાનના પરિણામ હોય તો વિકાર છે. ન્યાં ને ન્યાં ફસાયો. ભગવાનઆત્મા રાગની ક્રિયા, દેહ વિનાનો છે, એના આત્માનો પ્રેમ કરવાનો વખત લેતો નથી. ‘હરિપ્રસાદજી’! ‘યોગીન્દ્રદેવ’ એમ કહે છે. આહાહા...!

ઈ બધી ખબર છે. તમે નાયનારા, ને (અમે) જોનારા. નાયનારને મહેનત પડે, ઓલા જોનારને મહેનત શું પડે? હેં? આમ નાચે છે, જોઈ લીધું, થઈ રહ્યું. જાઓ! એ...! ‘ન્યાલભાઈ’! ભાષા કેવી લીધી છે, જુઓને!

સકલ જગત એમ લીધું છે ને? ‘ધંધઙ પડિયત સયલ જગિ’ ‘જગ’ શબ્દમાં બધા લીધા, હોં! એકેએક. અમારે ધર્મઉપદેશ કરવો, અમારે બીજાને સંભળાવવું છે, અમારે સમજાવવું છે, એ પણ આખો રાગનો ધંધો છે. ધૂળમાંય નિર્જરા નથી. નિર્જરા ક્યાં હતી? પ્રભાવના શેની? ધૂળમાં. રાગ થાય એમાં પ્રભાવના ક્યાં આવી? હેં?

મુમુક્ષુ :- દિશા ફરી.

ઉત્તર :- શેની દિશા ફરી? એની એ દિશા છે. પરની ને પરની દિશા છે.

સકલ જગત, લીધું છે. જુઓ! હેં? ‘ળવિ અપ્પા હુ મુળંતિ’ જુઓ! એમાં આત્માને જોવા, જાણવા નવરો થાતો નથી. (આત્મા તો) તદ્દન નિર્વિકલ્પ તત્ત્વ છે. નિર્વિકલ્પ તત્ત્વ જેમાં એક વિકલ્પ શાસ્ત્ર સાંભળું ને શાસ્ત્ર બીજાને કહું, એ વિકલ્પનો જેમાં અવકાશ નથી. આહાહા...! ‘હરિપ્રસાદજી’! આહાહા...! આ વીતરાગમાર્ગ છે. સર્વજ્ઞ પરમેશ્વર ત્રિલોકનાથ

પરમાત્મા અંદર સમજીને અંદરમાં સમાઈ ગયા. સમજાણું કાંઈ?

કહે છે કે, જેને આત્માનો અંતર જ્ઞાનાનંદનો પ્રેમ નથી એ કોઈ અશુભના ધંધામાં ફસ્યા, કોઈ શુભરાગના વ્યવહાર ધંધામાં ફસ્યા. એ વ્યવહાર રાગ એ બધો સંસાર જ છે. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? પુસ્તક નવા નવા બનાવવા, પોતાનું નામ રાખવા માટે. અમે અમારા નવા પુસ્તક બનાવ્યા. અમે આટલા પુસ્તક બનાવ્યા. હોળી એક જ છે. ‘વલ્લભદાસભાઈ’! અને પછી કોઈ શેઠિયા આવે એને કહે, આ પુસ્તક પાંચ લઈ જાઓ. પાંચ-પાંચ લઈ જાઓ, એક રાખજો અને બીજા પ્રભાવના કરજો. આ જ ધંધો? ઓલા છોકરાના રાગનો ધંધો, તારે આ ધંધો. સમજાણું કાંઈ? હેં?

અહીં તો કહે છે, ભાઈ! પ્રભુ! તું અંતર નિર્વિકલ્પ વિકલ્પના શુભરાગ વિનાની ચીજ છે ને! એના તને પ્રેમ નથી એના વિરુદ્ધના રાગના પ્રેમના ધંધામાં ફસ્યો (એમાં) ભગવાન તું ભૂલી ગયો. આહાહા...! સમજાણું કાંઈ? ‘માંગીરામજી’! કેટલાક તો ધંધા માટે પુસ્તકો પણ રાખે. અમારા કરેલા આટલા પુસ્તક છે. એક એક સેટ લઈ જાઓ, એક એક સેટ લઈ જાઓ. તારે આ જ ધંધો છે? ઓલા લેનારે એમ કહે, ઓ...હો...! મહારાજે પ્રભાવના બહુ કરી. એ.. ‘જ્ઞાનચંદ્રજી’!

ભગવાન જ્ઞાનસ્વરૂપમાં અંતર એકાગ્ર થવું એ જ્ઞાનની પ્રભાવના છે. આ રાગ છે એ તો ખરેખર પુણ્યબંધનું કારણ છે. એના પ્રેમમાં ફસાવાથી ભગવાનઆત્મા અંદર ભૂલાઈ જવાય છે. (એ) ધંધો છોડ, એમ કહે છે. સમજાણું કાંઈ? એ વ્યવહાર છે એ ધંધો ખોટો છે, એમ અહીં કહે છે, ઇ કહે છે.

‘આ જ કારણ છે જેથી જીવ નિર્વાણ પામતા નથી...’ જુઓ! એ વ્યવહારના પુણ્યની ક્રિયાકાંડમાં ફસાણા. પોતે કરે, બીજાને કરાવે, કરતાને સંમત થાય. ઓ...હો...હો...! બહુ સારું કર્યું. પાંચ લાખ, દસ લાખ ખર્ચાને એક મંદિર કર્યું હોય (તો કહે) તીર્થંકરગોત્ર બંધાશે. ધૂળમાંય નહિ બાંધે, સાંભળને! પૈસા ખર્ચ્યા એમાં રાગ મંદ કર્યો હોય તો કદાચિત્ પુણ્ય થાય. એ પુણ્યમાં તીર્થંકરગોત્ર ન બાંધે, એ પુણ્યથી લાભ માને એ તો મિથ્યાદષ્ટિ જીવ છે. સમજાણું કાંઈ? આહાહા...! ‘હીરાલાલજી’! શું છે? પુસ્તક છે કે નહિ? ઇ આવું ને?

‘સકળ સંસાર શરીરમાં પ્રાપ્ત ઇન્દ્રિયોના વિષયોને તથા ભૂખ તરસના રોગ...’ એમાં પડ્યા છે. એ તો સ્થૂળ વાત કરે છે. કોઈ પરોપકારી ગુરુ એને મળે છે, કહે છે. ‘સંભળાવવા ઇચ્છે છે તો તેના તરફ ધ્યાન દેતા નથી.’ ધ્યાન ન આપે. એ તો બધી નિશ્ચયની વાતું કરે છે, નિશ્ચયની વાતું કરે છે, (એમ કરીને) કાઢી નાખે. નિશ્ચય એટલે સાચી. વ્યવહાર એટલે આરોપિત-ખોટી. સાંભળને! એ તો નિશ્ચયની વાત કરે છે, લ્યો! આત્મા આવો ને આત્મા આવો, આત્મા આવો. કાંઈ કરવું નહિ? પણ શું કરવું? અંદર ઓળખાણ કરીને ઠરવું એ કરવું. આત્મામાં જ્ઞાન ને શ્રદ્ધા કરીને અંદર ઠરવું, એ કરવું. બીજું કરવું શું છે?

આહાહા...!

કહે છે કે, ‘મનરહિત પંચેન્દ્રિયને હિત-અહિતના વિચાર કરવાની શક્તિ નથી.’ તને કંઈક શક્તિ મળી તો તું પરમાં ઘૂસ્યો. સમજાય છે? નારકી જીવોનો ધંધો માર ખાવો અને બીજાને મારવા. એ ધંધાની વ્યાખ્યા કરી. ‘માન કષાયની તીવ્રતાથી મનુષ્યોને પોતાની પ્રસિદ્ધિ કરવાની તીવ્ર ઇચ્છા (રહે છે).’ માનકષાય માટે તીવ્ર ઇચ્છા. માન આપો, અભિનંદન આપો, અમારું નામ રાખો, પાંચ લાખનું મકાન બનાવીને અમારું નામ રાખો. નામ રાખવું છે ને? રખડવાનું. નામ ખોવું નથી ને?

મુમુક્ષુ :- બીજાને દાન કરવાની પ્રેરણા મળે.

ઉત્તર :- શેનો પ્રેમ મળતો હતો? તને માન જોવે છે એમાં ક્યાં પ્રેમ આવ્યો? સમજાણું? કોઈ ધનાદિનો સંગ્રહ કરે. એવી વાત છે.

પછી ‘આત્માનુશાસન’ની થોડી વાત છે. ‘બાળવયમાં અંગ પરિપૂર્ણ હોતાં નથી તેથી અજ્ઞાની રહીને પોતાના હિત-અહિતનો વિચાર કરી શકતો નથી.’ છે ને? ‘યુવાનીમાં કામથી અંધ બનીને સ્ત્રીરૂપી વૃક્ષોથી ભરેલા વનમાં ભટકતો રહે છે. આઘડ ઉંમરે તૃષ્ણા વધારીને અજ્ઞાની પ્રાણી ખેતી આદિ કાર્યો દ્વારા ધન મેળવવાનું કષ્ટ પામ્યા કરે છે.’ અને બહાર ત્યાગી થાય તો રાગાદિની ક્રિયામાં પડે. બધા એક જ જાતના ધંધા છે. ‘એટલામાં ઘડપણ આવી જાય છે એટલે અધમરો થઈ જાય છે. ભલા ભાઈ! આપણે મનુષ્યજન્મ સફળ કરવા માટે નિર્મળ ધર્મ ક્યારે કરીએ છીએ?’ હવે એને ધર્મ કરવાનો અવસર ક્યાં? એ વખત તો ગુમાવી દીધો. ‘ટોડરમલ્લ’ કહે છે ને? એક તો ખરેખરું ટાણું આવ્યું ત્યારે વ્યવહારધર્મમાં એણે વખત ગાળ્યો. વ્યવહારધર્મ એટલે રાગ ને પુણ્ય ને દયા ને દાન એમાં ગાળ્યો. (આત્માનો) નિશ્ચય કરવાનું, અનુભવનું ટાણું તો ચાલ્યું ગયું. સમજાણું કાંઈ? એ.. ‘રતિભાઈ’! ભારે આ.

આત્મજ્ઞાન વિનાનું શાસ્ત્રપઠન પણ નિષ્ફળ છે.

सत्य पदं तह ते वि जड अप्पा जेण मुणंति।

तहिं कारणि ए जीव फडु ण हु णिव्वाणु लहंति॥५३॥

શાસ્ત્રપાઠી પણ મૂર્ખ છે, જે નિજતત્ત્વ અજાણ;

તે કારણ જગજીવ તે, પામે નહિ નિર્વાણ. ૫૩.

અન્વયાર્થ :- (સત્ય પદંતહ તે અપ્પા ણ મુણંતિ જે વિ જડ) શાસ્ત્રો ભણવા છતાં જે આત્માને નથી ઓળખતા તે પણ અજ્ઞાની છે. (તહિં કારણ એ જીવ ફડુ ણ હુ ણિવ્વાણુ લહંતિ) તે જ કારણે આવા શાસ્ત્રપાઠી જીવો પણ નિર્વાણને પામતા નથી, એ વાત સ્પષ્ટ છે.

શાસ્ત્રપાઠી.. જુઓ! આમાં લખ્યું છે, હોં! ગુરુ પાસે સાંભળે પણ સમજે નહિ તો મીંડા છે, કહે છે. ‘આત્મજ્ઞાન વિનાનું શાસ્ત્રપઠન પણ નિષ્ફળ છે.’ લ્યો, આવ્યું હવે. આ તારા શાસ્ત્ર ભણ પણ આ આત્મા શાસ્ત્રના ભણતરના વિકલ્પથી જુદો છે, એવા સમ્યક્ના અનુભવ વિના તારા શાસ્ત્રના પઠન પણ રણમાં પોક મૂકવા જેવા છે. આહાહા..! બહુ પણ આ તો કોઈને બધા કાઢી નાખે છે. ફોતરાં તો કાઢી જ નાખે ને!

सत्य पदं तह ते वि जड अप्पा जेण मुणंति।

तहिं कारणि ए जीव फडु ण हु णिव्वाणु लहंति।।५३।।

જોયું? જડ કીધો, જડ. ‘શાસ્ત્રો ભણવા છતાં જે આત્માને નથી ઓળખતા..’ શાસ્ત્રના ભણતર, આ કર્યું ને આ કર્યું ને આ કર્યું.. એ તો બધો વિકલ્પ છે, એ તો રાગ છે. શાસ્ત્રનું ભણતર તો પર તરફનું જ્ઞાન છે.

મુમુક્ષુ :- પણ શાસ્ત્રમાં સાતમા ગુણસ્થાને અનુભવ લખ્યો છે.

ઉત્તર :- ધૂળમાંય નથી લખ્યું એમાં. શાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે, ચોથે ગુણસ્થાને નિર્વિકલ્પ અનુભવ થાય. સમજાણું કાંઈ? આત્મામાં ચોથે ગુણસ્થાને સ્વરૂપાયરણ દશા પ્રગટે. આત્મામાં ચોથે ગુણસ્થાને અતીન્દ્રિય આનંદનો સ્વાદ આવે, એમ ભગવાને કહ્યું છે. આઠમે કાંઈ લખ્યું નથી, કાઢે ઊંધા (અર્થ).

‘સત્ય પદંતહ’ કીધું ને? જુઓને! ‘કેટલાય વિદ્વાન અથવા સ્વાધ્યાય કરનારા વ્યાકરણ, ન્યાય, કાવ્ય, વેદક, જ્યોતિષ, ધર્મશાસ્ત્ર આદિ અનેક વિષયના શાસ્ત્ર જાણે છે, પરંતુ શુદ્ધ નિશ્ચયનયના વિષયઉપર લક્ષ આપતા નથી.’ લ્યો! ભગવાનઆત્મા શુદ્ધ ચિદાનંદની મૂર્તિ પરમાનંદ વિકલ્પ અને રાગ વિનાનો, એના ઉપર એ દષ્ટિ આપતા નથી, પુરુષાર્થ કરતા નથી. આહાહા..! જુઓ! અંદર ધર્મશાસ્ત્ર લખ્યું છે, હોં! આત્મજ્ઞાનથી બહાર રહે છે, જોયું? અધ્યાત્મજ્ઞાનથી બહાર રહે છે. અધ્યાત્મજ્ઞાનની ખબર ન પડે. આનું આ છે ને વ્યાકરણ આવું હોય, આનો શબ્દકોષ આવો હોય, આની આમ ધાતુ હોય ને આ ધાતુ હોય. તારી ચૈતન્યધાતુ કેવી છે એ તો નક્કી કર. ‘વલ્લભદાસભાઈ’! આરે.. આરે...! ભારે ઝાટક્યા છે, હોં! આ બાયું, નહિ? દાણા, સૂપડે ને દાણા? ઓલા સૂપડામાં ઝાટકે. પછી હેઠે મારે ધબ્બો. ઓલા જરી ફોતરા (હોય ઈ) ફડાક કાઢી નાખે. (એમ અહીંયાં કહે છે), આત્મા જ્ઞાનાનંદ પ્રભુ, એના ભાન વિનાના તારા ભણતર શા કામના? અને બીજાને ભણાવે બીજાને કાઢ ફોતરા, નીકળી જાશે. સમજાણું કાંઈ?

‘આત્મા જ નિશ્ચયથી પરમાત્મદેવ છે એવો અનુભવ તેમને નથી થતો. તેથી તેઓ પણ જડ...’ છે. આહાહા..! ભાષા જુઓને! એ શાસ્ત્રના ભણનારા પણ જડ. કેમ? કે, રાગ અને પરનું જ્ઞાન તે ચૈતન્ય નથી. ભગવાનઆત્મા પોતાના અંતરના મુખમાં જઈને ચૈતન્યનું અંતરજ્ઞાન કરે તેને ચૈતન્ય કહીએ. આહાહા..! આટલા પુસ્તક આણે બનાવ્યા, ફલાણા સાધુએ

આટલા બનાવ્યા, બે લાખ (પુસ્તક) બનાવ્યા. પણ ધૂળ દસ લાખ બનાવે તો એ તો એણે રાગ કર્યો અને જડની ક્રિયા મેં બનાવી એ તો મિથ્યાત્વ કર્યું. પુસ્તક મેં બનાવ્યા એ માન્યતા જ મિથ્યાદષ્ટિની છે. ‘હરિપ્રસાદજી’! પુસ્તક બનાવવા છે....? સમજાણું?

‘જિનવાણી ભણવાનું ફળ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ કરવાનો પ્રયાસ છે.’ જુઓ! ‘જિનવાણી ભણવાનું ફળ નિશ્ચય સમ્યગ્દર્શનની પ્રાપ્તિ કરવાનો પ્રયાસ છે. એટલા જ માટે ચારે અનુયોગનો ગ્રંથો વાંચીને શાસ્ત્રીય વિષય જાણીને, મુખ્યપણે એ જાણવું જોઈએ કે આ જગત જીવાદિ છ દ્રવ્યોનો સમુદાય છે.’ એનાથી મારું તત્ત્વ જુદું છે. આત્મા અને જ્ઞાનને એમાંથી કાઢે તો એણે શાસ્ત્રમાં કહેલા ફળને જાણ્યું કહેવાય. આત્માને નિશ્ચયથી ન જાણે તો કાંઈ એણે જાણ્યું નથી. એ વિશેષ કહેશે... (શ્રોતા :- પ્રમાણ વચન ગુરુદેવ!)

મોતીના હારના દષ્ટાંતે ક્રમબદ્ધપર્યાયની સમજણ!

પ્રવચનસારની ૯૯મી ગાથામાં લટકતા હારનું દષ્ટાંત આપીને ઉત્પાદ-વ્યય-ધ્રુવ સિદ્ધ કર્યા છે. તેમાં પણ ક્રમબદ્ધપર્યાયની વાત આવી જાય છે. જેમ લટકતા હારમાં દરેક મોતી પોતપોતાના સ્થાનમાં પ્રકાશે છે, તેમાં પછી પછીના સ્થાને પછીનું મોતી પ્રકાશે છે ને પહેલાં પહેલાંના મોતીઓ પ્રકાશતા નથી; તેમ લટકતા હારની માફક પરિણમતા દ્રવ્યમાં સમસ્ત પરિણામો પોતપોતાના અવસરોમાં પ્રકાશે છે. તેમાં પછી પછીના અવસરોએ પછી પછીના પરિણામો પ્રગટ થાય છે ને પહેલાં પહેલાંના પરિણામો પ્રગટ થતા નથી. લટકતા હારના દોરામાં તેનું દરેક મોતી યથાસ્થાને ક્રમબદ્ધ ગોઠવાયેલું છે. જો તેમાં આડું અવળું કરવા જાય - પાંચમા નંબરનું મોતી ત્યાંથી ખસેડીને પચીસમાં નંબરે મૂકવા જાય તો હારનો દોરો તૂટી જશે એટલે હારની સળંગતા તૂટી જશે. તેમ, જગતના દરેક દ્રવ્યો ઝૂલતા એટલે કે પરિણમતા છે. અનાદિ અનંત પર્યાયરૂપ મોતી ક્રમબદ્ધ ગોઠવાયેલા છે, તેને ન માનતાં એકપણ પર્યાયનો ક્રમ તોડવા જાય તો ગુણનો ને દ્રવ્યનો ક્રમ તૂટી જશે એટલે કે શ્રદ્ધા જ મિથ્યા થઈ જશે. હું તો જ્ઞાયક છું, હું નિમિત્ત થઈને કોઈની પર્યાયમાં ફેરફાર કરી દઉં એવું મારું સ્વરૂપ નથી - એમ જ્ઞાયકસ્વભાવની પ્રતીત વડે અકર્તાપણું થઈ જાય છે અર્થાત્ સમ્યગ્જ્ઞાન થાય છે અને તે જ જીવ સ્વ-પરપ્રકાશક જ્ઞાન વડે ક્રમબદ્ધપર્યાયને યથાર્થપણે જાણે છે. આ રીતે, હજી તો જ્ઞાનને સમ્યક્ કરવાની આ રીત છે. આ સમજ્યા વગર સમ્યગ્જ્ઞાન થાય નહિ.

(આત્મધર્મ - ઓગસ્ટ ૨૦૦૮)